

UWAGI ANALITYCZNE

Wprowadzenie

W 2002 r. – po blisko 6 latach od przeprowadzenia poprzedniego spisu rolnego – przeprowadzono Powszechny Spis Rolny łącznie z Narodowym Spisem Powszechnym Ludności i Mieszkań. Przeprowadzenie obu spisów w tym samym czasie pozwoliło na pozyskanie wielu bardzo cennych informacji o zasobach ludności, funkcjonujących w powiązaniu z polskim rolnictwem, a zwłaszcza z indywidualnymi gospodarstwami rolnymi. W obu spisach przeprowadzonych w 2002 r. wyodrębniono osobę użytkownika gospodarstwa rolnego oraz ustalono powierzchnię użytków rolnych. Dzięki zebranych informacjom zaistniała możliwość szerokiej charakterystyki ludności związanej z rolnictwem (patrz uwagi metodyczne), z uwzględnieniem cech demograficznych, społecznych i ekonomicznych.

W prezentowanym opracowaniu przedstawiona została ogólna analiza stanu i struktury ludności w gospodarstwach domowych użytkowników indywidualnych gospodarstw rolnych o powierzchni powyżej 1 ha użytków rolnych, działek rolnych (gospodarstw rolnych o powierzchni od 10 arów do 1 ha użytków rolnych) oraz gospodarstw domowych powiązanych z rolnictwem.

Wszystkie dane prezentowane w publikacji zostały opracowane według miejsca zamieszkania użytkownika gospodarstwa rolnego, które nie zawsze jest tożsame z miejscem położenia użytkowanych przez niego gruntów rolnych.

LUDNOŚĆ ZWIĄZANA Z ROLNICTWEM

Stan i struktura ludności

Ludność związana z rolnictwem obejmuje osoby wchodzące w skład gospodarstw domowych z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego o powierzchni użytków rolnych powyżej 1 ha, z użytkownikiem działki rolnej o powierzchni użytków wynoszących od 10 arów do 1 ha włącznie oraz z właścicielem zwierząt gospodarskich, nie posiadającym użytków rolnych lub posiadającym użytki rolne o powierzchni mniejszej niż 10 arów.

Tabl. 1. Ludność w gospodarstwach domowych z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego (działki rolnej) według płci i miejsca zamieszkania

Wyszczególnienie	1996			2002			1996 = 100
	ogółem	mężczyźni	kobiety	ogółem	mężczyźni	kobiety	
	w tys.						
O g ó ł e m	333,9	169,7	164,2	283,9	145,5	138,4	85,0
Miasta	50,4	25,0	25,4	45,3	22,6	22,7	89,9
Wieś	283,5	144,7	138,8	238,6	122,9	115,7	84,1

Przeprowadzone w maju 2002 r. spisy wykazały, że w gospodarstwach domowych z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego (działki rolnej) oraz z właścicielem zwierząt gospodarskich, zamieszkiwało 283,9 tys. osób, stanowiąc 13,0% ludności województwa oraz 13,2% ludności w gospodarstwach domowych. Zdecydowana większość spośród tych osób, tj. 238,6 tys. (ponad 84%) to mieszkańcy wsi, którzy stanowili 34,3% ogółu ludności wiejskiej. Wśród ogółu osób związanych z rolnictwem, co 6 osoba zamieszkiwała w mieście – 45,3 tys., stanowiąc 3,1% ludności miejskiej.

W 2002 r. w stosunku do poprzedniego spisu rolnego, wystąpiło zmniejszenie liczby ludności związanej z rolnictwem o 50,1 tys. osób, tj. o 15,0%. Na wsi odnotowano spadek liczby ludności prawie o 16%, natomiast w miastach o ponad 10%.

Tabl. 2. Ludność w gospodarstwach domowych z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego (działki rolnej) według płci i typu gospodarstwa rolnego

Gospodarstwa domowe Miasta, wieś	Ogółem		Mężczyźni	Kobiety	Na 100 mężczyzn przypada kobiet
	w tys.	w odsetkach			
O g ó ł e m	283,9	100,0	51,2	48,8	95
Z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego	210,6	74,2	51,7	48,3	94
Z użytkownikiem działki rolnej	69,0	24,3	50,0	50,0	100
Z właścicielem zwierząt gospodarskich	4,3	1,5	51,0	49,0	96
Miasta	45,3	100,0	49,9	50,1	100
Z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego	29,5	65,1	50,2	49,8	99
Z użytkownikiem działki rolnej	14,7	32,4	49,4	50,6	102
Z właścicielem zwierząt gospodarskich	1,2	2,5	51,1	48,9	96
Wieś	238,6	100,0	51,5	48,5	94
Z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego	181,1	75,9	51,9	48,1	93
Z użytkownikiem działki rolnej	54,3	22,8	50,2	49,8	99
Z właścicielem zwierząt gospodarskich	3,1	1,3	51,0	49,0	96

Wśród ogółu ludności związanej z rolnictwem przeważali mężczyźni – 51,2%. Odsetek mężczyzn i kobiet zamieszkujących na wsi był podobny, wynosząc odpowiednio: 51,5% i 48,5%. W 2002 r. na 100 mężczyzn na wsi przypadały 94 kobiety, natomiast w miastach wystąpiła równowaga płci. Wskaźnik feminizacji zmienił się nieznacznie od 1996 r., kiedy na wsi na 100 mężczyzn przypadało 96 kobiet, a w miastach 101.

Tabl. 3. Ludność w gospodarstwach domowych z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego (działki rolnej) według powierzchni użytków rolnych

Wyszczególnienie	1996			2002					
	ogółem	miasta	wieś	ogółem	miasta	wieś	ogółem	miasta	wieś
	w tys.			1996 = 100					
O g ó ł e m	333,9	50,4	283,5	283,9	45,3	238,6	85,0	89,9	84,1
gospodarstwa domowe:									
Z właścicielem zwierząt gospodarskich	3,5	0,6	2,9	4,3	1,2	3,1	121,1	177,7	108,5
Z użytkownikiem działki rolnej	102,8	25,8	77,0	69,0	14,7	54,3	67,2	56,8	70,6
o powierzchni:									
0,1 – 0,5 ha	76,6	19,6	57,0	46,2	9,0	37,2	60,3	45,8	65,2
0,5 – 1,0 ha	26,2	6,2	20,0	22,8	5,7	17,1	87,3	91,3	86,0
Z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego	227,6	24,0	203,6	210,6	29,5	181,1	92,5	123,1	88,9
o powierzchni:									
1 – 2 ha	36,4	8,4	28,0	39,3	10,3	28,9	107,8	123,6	103,1
2 – 3	18,1	3,8	14,3	19,5	5,0	14,5	107,9	133,1	101,2
3 – 5	21,3	3,6	17,7	22,3	4,7	17,6	104,9	129,7	99,8
5 – 7	18,5	2,1	16,4	17,5	2,7	14,8	94,2	127,6	89,9
7 – 10	31,4	2,1	29,3	25,6	2,3	23,3	81,7	110,2	79,6
10 – 15	45,0	2,1	42,9	34,2	1,8	32,4	76,0	85,0	75,5
15 – 20	24,9	0,7	24,2	19,1	0,9	18,2	76,6	119,0	75,3
20 – 30	19,4	0,6	18,8	16,3	0,7	15,6	84,0	118,9	83,0
30 – 50	8,7	0,3	8,4	10,4	0,5	9,9	119,9	186,9	117,7
50 – 100	2,8	0,2	2,6	4,7	0,3	4,4	168,9	175,1	168,5
100 ha i więcej	1,2	0,2	1,0	1,8	0,3	1,5	148,0	191,5	141,1

W 2002 r. udział ludności związanej z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego wynosił ponad 74%, zaś z użytkownikiem działki rolnej i właścicielem zwierząt gospodarskich stanowił 25,8% ludności związanej z rolnictwem.

210,6 tys. osób tworzyło gospodarstwa domowe z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego o powierzchni powyżej 1 ha, tj. o 17,0 tys. osób mniej w porównaniu z 1996 r. Większość osób w gospodarstwach domowych z użytkownikiem gospodarstwa rolnego zamieszkiwała na terenach wiejskich (181,1 tys. – 86,0%, w 1996 r. – 89,5%), stanowiąc 26,1% ogółu ludności na wsi.

Ponad połowa ludności (38,5%) była powiązana z gospodarstwami rolnymi do 5 ha, w tym na wsi - 33,7% (w 1996 r. odsetek ten wynosił 33,3% – na wsi 29,5%). Zwiększył się także odsetek osób związanych z gospodarstwami rolnymi o najmniejszej powierzchni użytków rolnych, w gospodarstwach 1-2 ha o 2,9 punktu, natomiast w gospodarstwach do 3 ha o 4,4 punktu.

Pomimo zmniejszenia się ogólnej liczby ludności związanej z rolnictwem zauważalny jest - w porównaniu z 1996 r. - wzrost liczby ludności w gospodarstwach większych, o powierzchni użytków rolnych ponad 30 ha. Zarówno w miastach, jak i na wsi wystąpił dynamiczny wzrost ludności wchodzącej w skład gospodarstw domowych z użytkownikiem gospodarstw rolnych o powierzchni użytków rolnych od 50 do 100 ha. Dostyc wysoką dynamikę wzrostu odnotowuje się również w gospodarstwach o powierzchni użytków rolnych w przedziale 30 – 50 ha oraz 100 ha i więcej.

Należy zwrócić uwagę, że w miastach w porównaniu z 1996 r. nastąpił dynamiczny wzrost liczby ludności w gospodarstwach z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego prawie we wszystkich grupach obszarowych. *Zmiana ta może być także konsekwencją przyjętych rozwiązań metodologicznych, tzn. prezentacji wyników spisu wg miejsca zamieszkania użytkownika gospodarstwa rolnego.* Na wsi natomiast odnotowuje się zmniejszenie się liczby ludności zamieszkałej w gospodarstwach o powierzchni użytków rolnych od 3 do 30 ha oraz duży wzrost w gospodarstwach powyżej 30 ha użytków rolnych.

Ludność w gospodarstwach domowych z użytkownikiem działki rolnej (łącznie z właścicielami zwierząt gospodarskich), w przeważającej większości mieszka na wsi (ponad 78%), a co piąta osoba w miastach. Wśród ludności miejskiej związanej z rolnictwem ponad 32% stanowiły osoby związane z działkami rolnymi (w tym prawie 20% z działkami najmniejszymi – do 50 arów powierzchni użytków rolnych). W porównaniu z 1996 r. obserwuje się niewielki wzrost liczby ludności w gospodarstwach domowych z właścicielem zwierząt gospodarskich.

Udział ludności związanej z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego o powierzchni powyżej 1 ha jest zróżnicowany terytorialnie i waha się od 62,2% ogółu ludności rolniczej w powiecie słupskim do 88,1% w powiecie kartuskim. Najwyższy udział ludności związanej z indywidualnym gospodarstwem rolnym odnotowano w powiatach: człuchowskim (70,6%), gdańskim (72,1%), chojnickim (77,5%), bytowskim (78,5%), puckim (79,4%), wejherowskim (80,9%), kościerskim (81,2%) i kartuskim (88,1%).

Wiek ludności

W porównaniu do ogółu ludności w województwie, ludność związana z rolnictwem charakteryzuje się nieco młodszą strukturą wieku. Przede wszystkim odnotowuje się o 4,3 punktu większy udział osób w wieku przedprodukcyjnym. Mniejszy udział (o 2,1 punktu) wystąpił wśród osób w wieku produkcyjnym i poprodukcyjnym. Struktura wieku ludności jest zróżnicowana w zależności od wielkości gospodarstwa rolnego (działki rolnej).

Struktura wieku ludności związanej z indywidualnymi gospodarstwami rolnymi (działkami rolnymi) różni się w stosunku do 1996 r. Odnotowuje się zmniejszenie liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym (0-17 lat) o 2 punkty (w tym na wsi o 1,8). Zwiększyła się natomiast liczba ludności w wieku produkcyjnym o 3,9 punktu, w tym w wieku mobilnym (18-44 lata) o 0,4 punktu, zaś w niemobilnym (45-59/64 lata) o 3,3 punktu. Natomiast o 1,9 punktu uległa zmniejszeniu liczba ludności starszej, czyli w wieku poprodukcyjnym (60 lat i więcej kobiety oraz 65 i więcej mężczyźni).

Tabl. 4. Ludność w gospodarstwach domowych z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego (działki rolnej) według ekonomicznych grup wieku i powierzchni użytków rolnych

Wyszczególnienie	Ogółem w tys.	W wieku ^{a)}				
		przedpro- dukcyjnym	produkcyjnym			poproduk- cyjnym
			razem	mobilnym	niemobilnym	
w odsetkach						
O g ó ł e m						
O g ó ł e m	283,9	28,5	60,2	39,3	20,8	11,3
gospodarstwa domowe:						
Z właścicielem zwierząt gospodarskich	4,3	24,6	59,2	35,9	23,2	16,2
Z użytkownikiem działki rolnej	69,0	24,2	60,2	37,0	23,2	15,6
o powierzchni:						
0,1 – 0,5 ha	46,2	24,2	59,4	36,6	22,7	16,5
0,5 – 1,0 ha	22,8	24,3	61,9	37,7	24,3	13,8
Z użytkownikiem indywidualnego go- sposdarstwa rolnego	210,6	30,0	60,2	40,2	20,0	9,9
o powierzchni:						
1 – 2 ha	39,3	27,1	62,4	39,4	23,0	10,5
2 – 5	41,8	28,6	61,9	40,6	21,4	9,5
5 – 10	43,1	30,4	59,7	40,3	19,5	9,8
10 – 15	34,2	31,2	58,5	39,9	18,7	10,3
15 – 20	19,1	31,2	58,5	40,2	18,3	10,3
20 ha i więcej	33,1	32,6	58,6	40,8	17,7	8,8
W tym wieś						
Razem	238,6	29,5	58,9	39,4	19,5	11,6
gospodarstwa domowe:						
Z właścicielem zwierząt gospodarskich	3,1	26,6	57,6	35,8	21,8	15,8
Z użytkownikiem działki rolnej	54,4	25,1	58,8	37,0	21,8	16,1
o powierzchni:						
0,1 – 0,5 ha	37,2	25,0	58,1	36,7	21,5	16,9
0,5 – 1,0 ha	17,1	25,5	60,2	37,7	22,6	14,3
Z użytkownikiem indywidualnego go- sposdarstwa rolnego	181,1	30,9	59,0	40,1	18,8	10,2
o powierzchni:						
1 – 2 ha	28,9	28,6	60,3	39,4	21,0	11,1
2 – 5	32,1	29,9	60,1	40,5	19,6	10,0
5 – 10	38,1	31,0	58,9	40,2	18,7	10,1
10 – 15	32,4	31,4	58,1	39,8	18,3	10,5
15 – 20	18,3	31,5	58,1	40,2	17,9	10,4
20 ha i więcej	31,3	32,9	58,1	40,8	17,3	9,0

a) W dalszym podziale nie uwzględniono osób o niestalonym wieku.

Przy ogólnym zmniejszeniu się liczby osób młodych w wieku 0-17 lat, obserwuje się zwiększenie udziału tej grupy osób w gospodarstwach domowych posiadających większą powierzchnię użytków rolnych. Najwyższy udział osób młodych odnotowuje się wśród ludności użytkującej gospodarstwa wielkoobszarowe (powyżej 50 ha), gdzie prawie co trzecia osoba jest w wieku przedprodukcyjnym (przy jednoczesnym bardzo niskim udziale osób starszych).

Podobny jest udział osób w wieku produkcyjnym związanych z użytkownikami działek rolnych. Znacznie wyższy jest udział osób w wieku poprodukcyjnym (o 5,6 punktu) w porównaniu do ludności związanej z gospodarstwami rolnymi o większej powierzchni.

W 2002 r. wśród ogółu ludności zamieszkałej na wsi odnotowano znaczne zmniejszenie się (o 15,9%) udziału ludności związanej z rolnictwem. Interesująco przedstawia się analiza ludności

wiejskiej według ekonomicznych grup wieku. Okazuje się, że ludność związana z indywidualnymi gospodarstwami rolnymi powyżej 1 ha użytków rolnych charakteryzuje się korzystną strukturą wieku - niski odsetek osób w wieku poprodukcyjnym (9,9%) oraz stosunkowo wysoki w wieku przedprodukcyjnym (30,0%), w porównaniu do innych grup ludności.

Stan cywilny

Wśród ludności związanej z rolnictwem, będącej w wieku 15 lat i więcej (podobnie jak dla ogółu ludności), najwyższy odsetek stanowiły osoby o stanie cywilnym – żonaty, zamężna. Zwraca uwagę wysoki odsetek kawalerów, szczególnie w gospodarstwach z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego, gdzie wynosi 40,8% (panien 28,1%). Oznacza to, że na 100 kawalerów w tych gospodarstwach przypadały 64 panny. Natomiast na wsi na 100 kawalerów w wieku 20-34 lata (czyli w wieku najczęstszego zawierania małżeństw) przypadało tylko 56 panien.

Tabl. 5. Ludność w wieku 15 lat i więcej w gospodarstwach domowych z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego (działki rolnej) według stanu cywilnego prawnego

Stan cywilny prawny	Ogółem	Z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego o powierzchni powyżej 1 ha		Z użytkownikiem działki rolnej ^{a)}	
		mężczyźni	kobiety	mężczyźni	kobiety
W tysiącach					
O g ó l e m	220,9	83,2	77,9	29,9	29,9
W odsetkach					
Kawalerowie, panny	100,0	40,8	28,1	37,8	26,1
Żonaci, zamężne	100,0	55,6	58,7	57,0	56,6
Wdowcy, wdowy	100,0	2,3	11,9	3,0	15,0
Rozwiedzeni, rozwiedzione	100,0	1,2	1,2	2,0	2,1
Separowani, separowane	100,0	0,0	0,0	0,0	0,1
Nieustalony	100,0	0,1	0,1	0,1	0,1

a) Łącznie z ludnością w gospodarstwach domowych z właścicielem zwierząt gospodarskich.

Należy zwrócić uwagę, że wśród osób o stanie cywilnym owdowiałym, aż 83,1% stanowią kobiety, z tego zdecydowaną większość (67,3%) stanowią kobiety zamieszkałe w gospodarstwach domowych z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego powyżej 1 ha użytków rolnych. Jest to w głównej mierze wynikiem znacznie dłuższego trwania życia kobiet niż mężczyzn. Rozwiedzeni oraz osoby separowane stanowili nieliczną grupę osób wśród ludności związanej z rolnictwem.

Poziom wykształcenia

Poziom wykształcenia ludności w 2002 r. ustalany był dla osób w wieku 13 lat i więcej. Dla porównania z wynikami poprzedniego spisu prezentuje się dane dla ludności w wieku 15 lat i więcej. Podobnie jak dla ludności ogółem, wśród osób związanych z rolnictwem obserwuje się istotne i korzystne zmiany w strukturze wykształcenia. W okresie zaledwie 6 lat od poprzedniego spisu rolnego odsetek osób z wykształceniem ponadpodstawowym wzrósł z 52,1% do 59,0%. Znacznie zmniejszył się natomiast udział osób z wykształceniem podstawowym (prawie o 6%) i podstawowym nieukończonym oraz bez wykształcenia szkolnego o 1,3%. W okresie 1996 – 2002 największą dynamikę wzrostu zaobserwowano wśród osób z wykształceniem wyższym, przy czym korzystniejsze zmiany dotyczyły kobiet (blisko dwukrotny wzrost) niż mężczyzn. Tendencję wzrostową zauważa się także wśród osób z wykształceniem średnim i policealnym, natomiast udział osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym pozostał na niezmiennym poziomie.

Tabl. 6. Ludność w wieku 15 lat i więcej w gospodarstwach domowych z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego (działki rolnej) według poziomu wykształcenia i płci

Wyszczególnienie	Ogółem w tys.	Z wykształceniem ^{a)}					
		wyższym	średnim i poli- cealnym	zasadniczym zawodowym	podstawowym ukończonym	podstawowym nieukończonym i bez wykształ- cenia szkolnego	
		w odsetkach					
O g ó ł e m	1996	246,9	3,4	18,9	29,8	44,0	3,9
	2002	220,9	5,9	23,1	30,1	38,1	2,6
Mężczyźni	1996	125,4	3,5	15,8	37,9	39,8	3,0
	2002	113,1	5,4	19,5	38,3	34,5	2,0
Kobiety	1996	121,5	3,3	22,1	21,5	48,3	4,9
	2002	107,8	6,4	26,8	21,4	41,8	3,2
W tym wieś	1996	207,4	2,1	15,7	30,8	47,1	4,3
	2002	183,3	3,5	19,7	32,1	41,5	2,9

a) Bez nieustalonego poziomu wykształcenia.

W 2002 r. struktura ludności będącej w wieku 13 lat i więcej według poziomu wykształcenia – w gospodarstwach domowych użytkowników indywidualnych gospodarstw rolnych powyżej 1 ha użytków rolnych - przedstawiała się następująco: 5,4% posiadało wykształcenie wyższe, 21,8% osób legitymowało się wykształceniem średnim i policealnym, 29,4% zasadniczym zawodowym, podstawowe wykształcenie deklarowało 39,6%, natomiast podstawowe nieukończone i bez wykształcenia szkolnego – 3,6%.

Tabl. 7. Ludność w wieku 13 lat i więcej w gospodarstwach domowych z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego (działki rolnej) według poziomu wykształcenia i płci

Wyszczególnienie	Ogółem w tys.	Z wykształceniem ^{a)}				
		wyższym	średnim i poli- cealnym	zasadniczym zawodowym	podstawowym ukończonym	podstawowym nieukończonym i bez wykształ- cenia szkolnego
		w odsetkach				

O g ó ł e m

O g ó ł e m	231,8	5,6	22,0	28,7	39,6	3,9
mężczyźni	118,7	5,1	18,6	36,5	36,1	3,4
kobiety	113,1	6,1	25,5	20,4	43,2	4,4
W tym wieś	192,7	3,3	18,7	30,6	42,8	4,3
mężczyźni	99,3	2,8	15,5	38,7	39,1	3,7
kobiety	93,4	3,9	22,2	21,9	46,8	4,9

W tym w gospodarstwach z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego powyżej 1 ha

Razem	169,6	5,4	21,8	29,4	39,6	3,6
W tym wieś	144,4	3,3	18,9	31,2	42,5	3,9

a) Bez nieustalonego poziomu wykształcenia.

Ludność związana z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego powyżej 1 ha użytków rolnych ma korzystniejszą strukturę według poziomu wykształcenia. Osoby będące w wieku 13 lat i więcej o wykształceniu ponadpodstawowym stanowiły 56,6% ludności. Dla porównania odsetek ludności związanej z użytkownikiem działki rolnej i z właścicielem zwierząt gospodarskich wynosił 55,4%.

Ze względu na fakt, iż wśród ludności wiejskiej obserwuje się malejący odsetek ludności związanej z rolnictwem (nadal jednak ona dominuje), warto więc zaprezentować struktury według poziomu wykształcenia dla tej grupy ludności.

Tabl. 8. Ludność zamieszkała na wsi w wieku 13 lat i więcej w gospodarstwach domowych z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego (działki rolnej) według poziomu wykształcenia

Gospodarstwa domowe	Ogółem	Z wykształceniem ^{a)}				
		wyższym	średnim i policealnym	zasadniczym zawodowym	podstawowym ukończonym	podstawowym nieukończonym i bez wykształcenia szkolnego
W tysiącach						
O g ó ł e m	552,0	23,0	105,2	167,3	228,0	24,9
W odsetkach						
O g ó ł e m	100,0	4,2	19,1	30,3	41,3	4,5
W tym z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego (działki rolnej)	100,0	3,3	18,7	30,6	42,8	4,3
z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego o powierzchni powyżej 1 ha	100,0	3,3	18,9	31,2	42,5	3,9
z użytkownikiem działki rolnej ^{b)}	100,0	3,5	18,4	28,5	43,9	5,4

a) Bez nieustalonego poziomu wykształcenia. b) Łącznie z ludnością w gospodarstwach domowych z właścicielem zwierząt gospodarskich.

Ludność zamieszkała na wsi charakteryzuje się podobną strukturą wykształcenia. Najwyższy odsetek osób z wykształceniem wyższym (3,5%) oraz z wykształceniem podstawowym ukończonym (43,9%) jest wśród ludności w gospodarstwach domowych z użytkownikiem działek rolnych (i właścicielami zwierząt gospodarskich).

Źródła utrzymania ludności

Zmiany w strukturze demograficznej ludności oraz przeobrażenia społeczno – gospodarcze, jakie dokonały się w latach 90-tych, (a szczególnie w drugiej połowie tego okresu) wpłynęły na przesunięcia i zmiany w strukturze źródeł utrzymania wśród ogółu ludności, w tym również ludności związanej z rolnictwem. W porównaniu z 1996 r. zmniejszył się odsetek osób, dla których wyłącznym lub głównym źródłem utrzymania były dochody z pracy w swoim gospodarstwie rolnym (działce rolnej).

W 2002 r. wśród ogółu ludności związanej z indywidualnymi gospodarstwami rolnymi powyżej 1 ha użytków rolnych 56,7% posiadało własne źródła utrzymania, natomiast 43,0% osób pozostawało na utrzymaniu.

Ludność utrzymująca się wyłącznie, głównie lub dodatkowo z pracy w gospodarstwie rolnym oraz utrzymywani z dochodów z tej pracy stanowiła niecałe 46% ogółu związanych z gospodarstwami rolnymi. Tylko 40,2 tys. (19,1%), czyli mniej niż co piąta osoba utrzymywała się wyłącznie lub głównie z dochodów z pracy w swoim gospodarstwie rolnym, natomiast dla 7,7% ludności praca ta stanowiła dodatkowe źródło utrzymania w ciągu całego roku poprzedzającego spis. Dla utrzymujących się dodatkowo z pracy w swoim gospodarstwie rolnym, główne źródło dochodów dla 47,8% stanowiła praca najemna (praca na rachunek własny – 12,1%), natomiast dla 40,1% było to niezarobkowe źródło dochodów wśród, których dominowały emerytura pracownicza 9,9% i renta z tytułu niezdolności do pracy (renta inwalidzka) – 15,0%. Dzieci w wieku 0-14 lat utrzymywane głównie z dochodów z pracy w gospodarstwie rolnym stanowiły 61,9% ogółu utrzymywanych z tych dochodów.

Obserwuje się silną zależność źródła utrzymania od powierzchni użytkowanego gospodarstwa rolnego; im była ona większa, tym wyższy był odsetek osób utrzymujących się z pracy w swoim gospodarstwie rolnym.

Tabl. 10. Ludność w gospodarstwach domowych z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego (działki rolnej) według powierzchni użytków rolnych i źródeł utrzymania

Źródła utrzymania	Ogółem	Powierzchnia użytków rolnych						20 ha i więcej
		do 1 ha ^{a)}	1 - 2	2 - 5	5 - 10	10 - 15	15 - 20	
W tysiącach								
O g ó ł e m	283,9	73,3	39,3	41,8	43,1	34,2	19,1	33,1
W odsetkach								
O g ó ł e m	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Utrzymujący się z pracy w swoim gospodarstwie rolnym (działce rolnej)	37,2	11,9	16,6	27,4	48,0	61,3	67,3	73,1
wyłącznie	12,8	1,7	4,1	8,5	17,3	23,5	26,0	29,0
głównie	1,8	0,3	0,6	1,3	2,7	3,2	3,6	3,7
dodatkowo	8,0	8,9	8,6	9,9	9,2	6,7	5,2	4,1
utrzymywani	14,5	1,1	3,3	7,7	18,8	27,9	32,5	36,4
Utrzymujący się z innych źródeł niż praca w swoim gospodarstwie rolnym (działce rolnej)	62,5	87,7	83,1	72,2	51,7	38,4	32,5	26,6
z pracy najemnej	13,9	19,3	19,5	16,0	10,6	8,5	7,4	5,9
z pracy na rachunek własny	2,7	2,8	4,7	4,2	2,2	1,1	1,1	1,3
z niezarobkowych źródeł	17,8	24,8	18,4	15,6	15,2	15,0	14,7	12,4
w tym:								
z emerytur	8,0	10,7	7,9	6,7	6,8	7,3	7,6	6,6
z renty z tytułu niezdolności do pracy (renty inwalidzkiej)	5,4	6,9	4,9	4,6	5,3	5,3	4,9	4,3
dochody z własności	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
utrzymywani	28,1	40,7	40,4	36,3	23,7	13,7	9,3	7,0
Nie ustalono	0,3	0,4	0,3	0,4	0,3	0,3	0,2	0,3

a) Łącznie z właścicielami zwierząt gospodarskich.

Przeszło połowa ludności 113,2 tys., tj. (53,8%) związanej z gospodarstwami rolnymi utrzymywała się (lub była utrzymywana) z innych źródeł niż dochody z pracy w gospodarstwie rolnym). Wśród tej zbiorowości 63,1 tys. (55,8%) posiadało własne źródła utrzymania, w których dominowały źródła niezarobkowe stanowiąc ponad 51%.

Dochód z pracy na działce rolnej w niewielkim stopniu stanowił podstawę utrzymania osób. Wyłącznie lub głównie z dochodów z pracy na działce rolnej utrzymywało się tylko 2,0% osób, zaś dodatkowo – 8,9%. Ludność utrzymująca się z innych źródeł niż praca na działce rolnej zdecydowanie dominowała, stanowiąc 87,7%. Wśród tej grupy jako źródło utrzymania najwyższy odsetek stanowiły osoby utrzymujące się z niezarobkowych źródeł dochodów 24,8%, następnie utrzymujący się z dochodów z pracy najemnej 19,3%. Utrzymywani z innych źródeł niż dochody z pracy na działce rolnej stanowili 40,7% ogółu ludności związanej z działkami.

Użytkownicy indywidualnych gospodarstw rolnych (działek rolnych)

W 2002 r. wyodrębniono 72,2 tys. użytkowników indywidualnych gospodarstw rolnych (w tym 50,7 tys. użytkowników o powierzchni powyżej 1 ha). Tradycyjnie wśród użytkowników indywidualnych gospodarstw rolnych dominowali mężczyźni, stanowiąc 77,4% całej zbiorowości (w tym na wsi 79,2%), natomiast udział kobiet wynosił 22,6 % (na wsi 20,8%).

Użytkownicy indywidualnych gospodarstw rolnych (działek rolnych) to w 85,8% osoby w wieku produkcyjnym, w tym 43,7% w wieku mobilnym. Jednocześnie co siódma osoba jest w wieku nieprodukcyjnym, przy czym prawie trzykrotnie częściej są to kobiety niż mężczyźni. Niewielki odsetek użytkowników gospodarstw rolnych (8,2%), nie przekroczyło 30 lat.

Ogólnie należy stwierdzić, że co drugi użytkownik indywidualnego gospodarstwa rolnego jest w wieku poniżej 47 lat.

Tabl. 11. Użytkownicy indywidualnych gospodarstw rolnych (działek rolnych) według grup wieku i powierzchni użytków rolnych

Wyszczególnienie	Ogółem w tys.	W wieku						
		15-19 lat	20-29	30-39	40-49	50-59	60 - 64	65 lat i więcej
		w odsetkach						
O g ó ł e m								
O g ó ł e m	72,2	0,3	8,0	20,2	32,3	21,1	5,7	12,4
mężczyźni	52,5	0,3	8,6	21,6	33,5	21,0	5,5	9,6
kobiety	19,7	0,3	6,4	16,5	29,0	21,4	6,5	20,1
Właściciele zwierząt gospodarskich	1,2	0,2	4,2	11,9	23,7	23,2	10,4	26,3
Użytkownicy działek rolnych	20,3	0,1	3,9	13,6	26,2	22,2	9,0	25,1
o powierzchni:								
0,1 – 0,5 ha	13,7	0,1	3,5	13,2	25,6	21,4	9,1	27,2
0,5 – 1,0 ha	6,6	0,1	4,7	14,3	27,4	23,8	8,9	20,7
Użytkownicy indywidualnych gospodarstw rolnych	50,7	0,3	9,7	23,1	34,9	20,7	4,3	7,0
o powierzchni:								
1 – 2 ha	10,9	0,2	6,9	19,2	31,6	22,9	6,4	12,9
2 – 5	10,9	0,2	8,4	21,6	34,4	20,7	5,1	9,6
5 – 10	10,2	0,4	10,7	24,2	34,9	20,1	4,0	5,8
10 – 15	7,5	0,6	11,7	25,0	35,9	20,0	3,0	3,8
15 – 20	4,1	0,4	11,8	25,4	36,9	19,7	2,9	2,8
20 – 50	5,6	0,3	11,4	26,7	37,9	19,2	2,5	2,0
50 – 100	1,1	0,1	11,5	25,3	42,0	17,8	2,0	1,3
100 ha i więcej	0,4	0,5	9,0	22,6	40,8	22,6	3,1	1,4
W tym wieś								
Razem	58,8	0,3	8,4	21,1	32,2	20,1	5,5	12,4
Właściciele zwierząt gospodarskich	0,9	0,1	4,1	12,0	24,4	22,0	10,8	26,6
Użytkownicy działek rolnych	15,7	0,1	3,9	13,8	25,5	21,0	9,1	26,6
o powierzchni:								
0,1 – 0,5 ha	10,8	0,1	3,4	13,3	25,1	20,4	9,1	28,6
0,5 – 1,0 ha	4,9	0,1	4,8	14,8	26,3	22,5	9,2	22,3
Użytkownicy indywidualnych gospodarstw rolnych	42,2	0,3	10,2	24,0	34,8	19,7	4,1	6,8
o powierzchni:								
1 – 2 ha	7,8	0,2	7,0	19,9	31,1	21,3	6,6	13,9
2 – 5	8,1	0,2	8,7	22,7	33,7	19,6	5,2	9,9
5 – 10	8,8	0,4	11,2	24,8	34,7	19,5	3,7	5,7
10 – 15	7,0	0,6	11,9	25,4	35,8	19,7	2,9	3,8
15 – 20	3,9	0,4	12,2	26,0	36,7	19,2	2,9	2,7
20 – 50	5,3	0,3	11,7	27,1	37,8	18,6	2,5	2,0
50 – 100	1,0	-	11,7	25,6	42,0	17,7	1,9	1,1
100 ha i więcej	0,3	0,3	9,6	23,3	41,6	21,5	2,9	0,9

Struktura wieku użytkowników indywidualnych gospodarstw rolnych o powierzchni powyżej 1 ha jest nieco korzystniejsza. Znaczne różnice w strukturze wieku występują wśród tych osób, które użytkują duże gospodarstwa rolne, w zasadzie powyżej 10 ha użytków rolnych.

W tej grupie użytkowników dominują osoby młode; ponad 1/3 nie przekroczyła wieku 40 lat, zaś prawie 3/4 jest w wieku poniżej 50 lat. Co drugi użytkownik indywidualnego gospodarstwa rolnego powyżej 1 ha użytków rolnych jest w wieku poniżej 45 lat. Struktura wieku użytkowników gospodarstw rolnych położonych na obszarach wiejskich jest podobna.

Według wyników spisów 22,5% użytkowników działek rolnych było mieszkańcami miasta. W porównaniu z użytkownikami indywidualnych gospodarstw rolnych o powierzchni powyżej 1 ha - znacznie wyższy był wśród nich odsetek kobiet – 38,8% ogółu użytkowników działek. Wyższy był również odsetek osób starszych będących w wieku 65 lat i więcej, który wynosił 25,1% (z czego prawie połowę stanowiły kobiety - 48,1%).

Poziom wykształcenia użytkowników indywidualnych gospodarstw rolnych

Niezwykle interesująco przedstawia się struktura użytkowników indywidualnych gospodarstw rolnych według poziomu wykształcenia tych osób. W porównaniu do wyników spisu rolnego z 1996 r. nastąpiła wyraźna poprawa struktury wykształcenia użytkowników.

Wśród użytkowników indywidualnych gospodarstw rolnych o powierzchni powyżej 1 ha pojawiło się o 3,3 punkty więcej osób o wykształceniu wyższym, stanowiły one w 2002 r. 7,7%, zaś w 1996 r. tylko 4,4%. W tej grupie dominowali mężczyźni (71,9%).

W porównaniu z 1996 r. odnotowano wzrost odsetka osób legitymujących się wykształceniem zasadniczym zawodowym o 4,1 punktu, a osób o wykształceniu średnim i policealnym o 4,9 punktu.

W 2002 r. w porównaniu z 1996 r. nastąpiło istotne zmniejszenie się liczby użytkowników o wykształceniu podstawowym ukończonym o ponad 11 punktów; obecnie stanowią oni 27,8% ogółu użytkowników. Zmniejszył się również o ponad połowę odsetek użytkowników o wykształceniu podstawowym nieukończonym (i bez wykształcenia szkolnego) z 1,9% w 1996 r. do 0,9% w 2002 r.

W 2002 r. użytkownicy indywidualnych gospodarstw rolnych są osobami znacznie lepiej wykształconymi.

Grupa kobiet pręźnie zdobywa wykształcenie i wykazuje wysoką dynamikę zmian. Nastąpił spadek o prawie 14 punktów liczby kobiet z podstawowym wykształceniem ukończonym oraz z wykształceniem podstawowym nieukończonym i bez wykształcenia szkolnego o prawie połowę przy jednoczesnym wzroście z 4,8% w 1996 r. do 9,5% w 2002 r. liczby kobiet z wykształceniem wyższym i policealnym (z 1,9% w 1996 r. do 3,4% w 2002 r.).

Tabl. 12. Użytkownicy indywidualnych gospodarstw rolnych powyżej 1 ha użytków rolnych według poziomu wykształcenia i płci

L a t a Płeć	Ogółem w tys.	Z wykształceniem							podstawo- wym nie- ukończonym i bez wyk- ształcenia szkolnego
		wyższym	policealnym	średnim zawodo- wym	średnim ogólno- kształcącym	zasadni- czym za- wodowym	podstawo- wym ukoń- czonym		
		w odsetkach							
O g ó ł e m1996	52,7	4,4	0,8	15,3	2,5	35,9	39,2	1,9	
2002	50,7	7,7	1,6	18,2	3,7	40,0	27,8	0,9	
Mężczyźni1996	42,0	4,3	0,6	15,1	1,7	39,9	37,2	1,4	
2002	39,2	7,1	1,0	17,8	2,5	44,6	26,2	0,6	
Kobiety1996	10,8	4,8	1,9	16,0	5,9	20,5	47,0	3,9	
2002	11,5	9,5	3,4	19,9	7,9	24,0	33,1	2,1	

W spisach 2002 ustalano również poziom wykształcenia rolniczego dla osoby kierującej gospodarstwem rolnym, tj. użytkownika lub w przypadku gdy nie kierował on osobiście produkcją rolną – innej osoby (z gospodarstwa domowego użytkownika lub spoza gospodarstwa). Nie ustalano wykształcenia rol-

niczego dla użytkowników gospodarstw rolnych, w których nie prowadzono działalności rolniczej. Wśród osób kierujących gospodarstwem rolnym 97,9% było jednocześnie użytkownikami tych gospodarstw.

Tabl. 13. Kierujący indywidualnym gospodarstwem rolnym (działką rolną) według poziomu wykształcenia rolniczego

Poziom wykształcenia rolniczego	Ogółem			W tym kierujący będący jednocześnie użytkownikami		
	ogółem	mężczyźni	kobiety	razem	mężczyźni	kobiety
W tysiącach						
O g ó ł e m	52,0	40,0	12,0	50,9	39,3	11,6
W odsetkach						
Wyższe	1,4	1,6	1,0	1,4	1,6	0,9
Policealne	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Średnie zawodowe	7,1	7,5	6,0	7,1	7,5	6,0
Zasadnicze zawodowe	15,9	18,3	7,7	15,9	18,4	7,5
Kurs rolniczy	26,8	29,2	18,8	26,9	29,3	18,9
Brak wykształcenia rolniczego	48,6	43,3	66,3	48,4	43,0	66,4

W 2002 r. przygotowanie rolnicze miało 60,0% kierujących gospodarstwem rolnym powyżej 1 ha użytków rolnych. Osoby te kończyły przede wszystkim kursy rolnicze - 30,3%.

Tabl. 14. Kierujący gospodarstwem rolnym (działką rolną) według poziomu wykształcenia rolniczego oraz powierzchni użytków rolnych

Wyszczególnienie	Ogółem w tys.	Poziom wykształcenia rolniczego osoby kierującej gospodarstwem					
		wyższe	policealne	średnie za-wodowe	zasadnicze zawodowe	kurs rolni-czy	brak wy-kształcenia
		w odsetkach					
O g ó ł e m	52,0	1,4	0,2	7,1	15,9	26,8	48,6
Właściciele zwierząt gospodarskich	1,2	1,1	0,1	2,2	2,2	13,4	80,9
Użytkownicy działek rolnych	11,4	0,7	0,1	3,5	4,5	16,1	75,0
o powierzchni:							
0,1 - 0,5 ha	7,8	0,6	0,1	3,3	4,0	14,4	77,5
0,5 - 1,0 ha	3,6	0,9	0,2	3,9	5,7	19,9	69,3
Użytkownicy indywidualnych go-spodarstw rolnych	39,4	1,6	0,2	8,3	19,6	30,3	40,0
o powierzchni:							
1 - 2 ha	5,9	1,2	0,2	6,2	6,9	21,7	63,8
2 - 3	3,2	2,0	0,3	6,0	8,7	24,7	58,2
3 - 5	4,0	1,2	0,2	6,7	11,6	27,4	53,0
5 - 7	3,4	1,3	0,1	6,3	16,3	29,2	46,8
7 - 10	5,2	1,1	0,2	6,3	21,2	32,3	38,9
10 - 15	7,0	1,2	0,1	6,5	24,6	36,1	31,5
15 - 20	3,9	1,4	0,2	9,6	29,4	35,9	23,6
20 - 50	5,5	1,9	0,3	14,0	30,7	33,2	20,0
50 - 100	1,0	5,9	0,3	21,8	27,7	28,8	15,5
100 ha i więcej	0,4	16,1	1,2	25,4	20,5	19,1	17,6

Wśród kierujących indywidualnym gospodarstwem rolnym wykształcenie o kierunku rolniczym posiadała co trzecia osoba (29,7%). Osoby nie posiadające żadnego przygotowania rolniczego nadal stanowiły wysoki odsetek 40,0%.

Zauważa się jednak prawidłowość, że kierujący gospodarstwem rolnym o wyższym areale częściej posiadają przygotowanie rolnicze. Kierujący gospodarstwem rolnym o powierzchni użytków rolnych 100 ha

i więcej charakteryzują się najwyższym odsetkiem osób o wykształceniu rolniczym: wyższym – 16,1%, policealnym rolniczym – 1,2%, średnim zawodowym rolniczym – 25,4%. Z kolei odsetek osób posiadających tylko kursy rolnicze wynosił 19,1%, a pozostających bez żadnego przygotowania rolniczego – 17,6%.

Źródła utrzymania użytkowników

Użytkownicy indywidualnych gospodarstw rolnych w 2002 r. znacznie częściej utrzymywali się z dochodów pochodzących ze źródeł nierolniczych (44,3%) niż rolniczych (30,1%). Tylko co trzeci użytkownik wykazał rolnicze źródło utrzymania.

Tabl. 15. Użytkownicy indywidualnych gospodarstw rolnych (działek rolnych) według powierzchni użytków rolnych i źródeł utrzymania w latach 1996 i 2002

L a t a Źródła utrzymania	Ogółem	Powierzchnia użytków rolnych							
		do 1 ha ^{a)}	1-2	2-5	5-10	10-15	15-20	20 ha i więcej	
W tysiącach									
O g ó ł e m	1996	83,7	31,0	9,9	10,1	11,5	9,5	5,2	6,5
	2002	72,2	21,5	10,9	10,9	10,2	7,5	4,1	7,1
W odsetkach									
Rolnicze		30,1	4,1	10,2	20,6	44,6	63,0	70,6	75,0
Mieszane-głównie rolnicze		5,3	0,7	1,7	3,7	8,7	10,9	11,7	12,1
Mieszane-głównie nierolnicze		20,2	23,2	23,2	26,4	22,7	14,0	9,4	6,3
Nierolnicze		44,3	71,8	64,7	49,0	23,9	12,1	8,2	6,6

a) Łącznie z właścicielami zwierząt gospodarskich

Zmiany w strukturze źródeł utrzymania użytkowników gospodarstw rolnych są ściśle związane ze zmianami strukturalnymi w rolnictwie oraz sytuacją na rynku pracy, zwłaszcza na obszarach rolniczych. Uogólniając można stwierdzić, że im większą powierzchnię użytków rolnych posiadają użytkownicy, tym częściej wykazują jako źródło utrzymania dochody pochodzące ze źródeł rolniczych. Ewidentnym przykładem są gospodarstwa liczące 20 ha i więcej, gdzie 87,1% użytkowników utrzymuje się z dochodów ze źródeł rolniczych: wyłącznie (75,0%) oraz głównie (12,1%).

Generalnie użytkownicy gospodarstw rolnych o powierzchni powyżej 1 ha użytków rolnych utrzymują się najczęściej ze źródeł rolniczych (41,2%). Co trzeci użytkownik w tej grupie gospodarstw utrzymywał się z dochodów pochodzących ze źródeł nierolniczych.

Odmienną strukturę źródeł utrzymania prezentują użytkownicy działek rolnych. W tej grupie gospodarstw dominują osoby utrzymujące się w 72,6 % z dochodów pochodzących ze źródeł nierolniczych lub głównie nierolniczych (22,7%).

GOSPODARSTWA DOMOWE ZWIĄZANE Z ROLNICTWEM

Charakterystyka demograficzna gospodarstw domowych

Spośród 755,2 tys. gospodarstw domowych w 2002 r. – 72,4 tys., tj. 9,6% stanowiły gospodarstwa z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego (działki rolnej), z tego 58,9 tys. zamieszkiwało na wsi (29,8% ogółu gospodarstw wiejskich) i 13,5tys. w miastach (2,4% ogółu gospodarstw miejskich).

W 2002 r. w gospodarstwach domowych z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego (działki rolnej) wyodrębniono 283,9 tys. osób, tj. 13,2% ogółu ludności wchodzącej w skład gospodarstw domowych. Na wsi w omawianych gospodarstwach zamieszkiwało 238,6 tys. osób, stanowiąc 34,5% ludności w wiejskich gospodarstwach domowych, w miastach natomiast – 45,3 tys. (3,1%).

Tabl. 16. Gospodarstwa domowe i ludność w gospodarstwach domowych z użytkownikiem i bez użytkownika indywidualnego gospodarstwa rolnego (działki rolnej).

Miasta, wieś	Gospodarstwa domowe			Ludność w gospodarstwach domowych		
	ogółem	bez użytkownika	z użytkownikiem	ogółem	bez użytkownika	z użytkownikiem
	w tys.					
O g ó ł e m	755,2	682,8	72,4	2156,9	1873,0	283,9
Miasta	557,3	543,8	13,5	1465,4	1420,1	45,3
Wieś	197,9	139,0	58,9	691,5	452,9	238,6

Udział gospodarstw związanych z rolnictwem jest zróżnicowany terytorialnie, zależny od specyfiki danego regionu (powiatu). Udział takich gospodarstw waha się od 1,3% ogółu gospodarstw w Sopocie do 25,9% w powiecie bytowskim. Ponad 20% odsetek gospodarstw z użytkownikiem gospodarstwa rolnego odnotowuje się w powiatach: kościerskim (25,8%), kartuskim (25,7%), słupskim (21,2%) i człuchowskim (20,9%).

Analizując gospodarstwa domowe z użytkownikiem gospodarstwa rolnego powyżej 1 ha użytków rolnych najwyższy ich odsetek wystąpił w powiatach: kartuskim (21,9%), kościerskim (20,1%) i bytowskim (19,6%) a najmniejszy w miastach na prawach powiatu: Sopot (0,8%), Gdańsk i Gdynia (po 1,1%), Słupsk (1,4%).

Wielkość gospodarstw domowych

Gospodarstwa domowe z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego (działki rolnej) są znacznie większe niż gospodarstwa niezwiązane z rolnictwem. Wpływ na to ma przede wszystkim wyższa dzietność rodzin w tych gospodarstwach oraz częściej niż w gospodarstwach niezwiązanych z rolnictwem są to gospodarstwa wielorodzinne i wielopokoleniowe, w których członków łączy nie tylko wspólnota zamieszkiwania, ale także często wspólne prowadzenie działalności gospodarczej. Oznacza to, że rolnictwo ma ciągle jeszcze charakter rodzinny i opiera się w głównej mierze na własnej pracy użytkownika i członków jego gospodarstwa domowego, rzadziej na zatrudnianiu pracowników najemnych.

W 2002 r. gospodarstwo domowe związane z rolnictwem składało się przeciętnie z 3,9 osób, przy czym większe było na wsi (4,1 osób) niż w miastach (3,4 osób) natomiast w gospodarstwach bez użytkownika – zarówno w miastach jak i na wsi odnotowano mniejszą przeciętną liczbę osób – odpowiednio: 2,7 osób ogółem, 2,6 w miastach i 3,3 osób na wsi.

Tabl. 17. Gospodarstwa domowe z użytkownikiem i bez użytkownika indywidualnego gospodarstwa rolnego (działki rolnej) według liczby osób

Wyszczególnienie	Ogółem	Gospodarstwa domowe o liczbie osób					Przeciętna liczba osób w gospodarstwie
		1	2	3	4	5 i więcej	
	w tys.						
O g ó ł e m	755,2	181,6	173,9	153,8	140,3	105,6	2,86
bez użytkownika	682,8	174,2	162,4	141,0	124,7	80,5	2,74
z użytkownikiem	72,4	7,4	11,5	12,8	15,6	25,1	3,92
Miasta	557,3	150,3	138,1	117,4	98,3	53,3	2,63
bez użytkownika	543,8	148,9	135,4	114,2	94,7	50,7	2,61
z użytkownikiem	13,5	1,4	2,7	3,1	3,6	2,6	3,36
Wieś	197,9	31,2	35,8	36,5	42,0	52,3	3,50
bez użytkownika	139,0	25,3	27,0	26,8	30,0	29,8	3,26
z użytkownikiem	58,9	5,9	8,8	9,7	12,1	22,5	4,05

Analizując odrębnie gospodarstwa domowe bez użytkownika i z użytkownikiem gospodarstwa rolnego (działki rolnej) obserwuje się różnice w strukturze tych gospodarstw według liczby osób. Spośród gospodarstw związanych z rolnictwem zaledwie 10,2% to gospodarstwa jednoosobowe, 15,9% dwuosobowe, a 17,7% trzyosobowe. Wśród ogółu gospodarstw niezwiązanych z rolnictwem gospo-

darstwa jednoosobowe i dwuosobowe stanowią łącznie ponad 49%. W gospodarstwach związanych z rolnictwem przeważają gospodarstwa duże i bardzo duże - składające się z czterech osób (21,6%) oraz gospodarstwa 5-cio i więcej osobowe, które stanowiły 34,6%.

Uwzględniając miejsce zamieszkania należy zwrócić uwagę na znacznie większy odsetek gospodarstw dużych (liczących 5 i więcej osób) na wsi (38,1%) niż w miastach (19,5%).

Znaczne różnice w strukturze gospodarstw domowych według liczby osób wchodzących w ich skład związane są z powierzchnią użytków rolnych gospodarstwa. Gospodarstwa domowe 1-2 osobowe stanowiły 21,5% ogółu gospodarstw domowych z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego o powierzchni powyżej 1 ha użytków rolnych, natomiast w gospodarstwach do 1 ha - odsetek ich wyniósł 36,8%, zaś najwyższy był w gospodarstwach domowych z właścicielem zwierząt gospodarskich – 37,4%.

Gospodarstwa domowe z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego, są przeciętnie większe od gospodarstw domowych związanych z użytkownikiem działki rolnej i właścicielem zwierząt gospodarskich.

Największe pod względem liczby osób - gospodarstwa domowe z użytkownikiem gospodarstwa rolnego powyżej 1 ha użytków rolnych występują w powiatach: kartuskim (średnia liczba osób wynosi 4,6), chojnickim (odpowiednio 4,5), kościerskim (4,5), puckim (4,4) i wejherowskim (4,3). Natomiast najmniejsze odnotowano w miastach na prawach powiatu.

W gospodarstwach domowych użytkowników działek rolnych największą przeciętną liczbę osób stwierdzono wśród gospodarstw zamieszkałych w powiatach: chojnickim (3,7), kościerskim (3,7), puckim (3,6) i wejherowskim (3,6).

Skład pokoleniowy gospodarstw domowych

Najbardziej syntetyczną miarą charakteryzującą gospodarstwa domowe pod względem demograficznym jest badanie pokoleniowych grup wieku osób tworzących określony typ gospodarstwa domowego – w tym przypadku gospodarstw domowych, w skład których wchodzi użytkownik gospodarstwa rolnego i pozostałych gospodarstw domowych. Zwykle stosowany podział wyodrębnia gospodarstwa, w skład których wchodzi wyłącznie osoby: młode (w wieku 0 – 29 lat), w średnim wieku (tj. 30 – 59 lat), osoby starsze (w wieku 60 lat i więcej) oraz pozostałe gospodarstwa, gdzie występują różne kombinacje wymienionych grup wieku osób.

Gospodarstwa związane z rolnictwem składają się najczęściej z osób młodych i w średnim wieku (49,0%) z czego można wnioskować, że są to głównie gospodarstwa rodziców z dziećmi. Wysoki odsetek (17,3%, w tym na wsi 18,9%) stanowią gospodarstwa domowe, w składzie których występują z osobami starszymi zarówno osoby w średnim wieku jak i osoby młode – są to gospodarstwa trzypokoleniowe – rodzice, dzieci i dziadkowie. Zaledwie 3,3% stanowiły gospodarstwa, w skład których wchodzi wyłącznie osoby młode.

Tabl. 18. Struktura gospodarstw domowych z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego (działki rolnej) według pokoleniowych grup wieku

Miasta, wieś	Ogółem	W gospodarstwie domowym są osoby						
		wyłącznie młode	wyłącznie w średnim wieku	wyłącznie starsze	młode i w średnim wieku	młode	w średnim wieku	młode i w średnim wieku
		z osobami starszymi						
w odsetkach								
O g ó ł e m	100,0	3,3	9,9	8,7	49,0	2,2	9,6	17,3
Miasta	100,0	2,9	13,1	9,8	54,6	1,7	7,7	10,3
Wieś	100,0	3,3	9,2	8,5	47,7	2,3	10,1	18,9

Obserwuje się zależność pomiędzy wielkością gospodarstwa rolnego, a składem pokoleniowym gospodarstwa – im jest większa powierzchnia użytkowanego gospodarstwa tym częściej są to gospodarstwa dwupokoleniowe (rodzice, dzieci) - od ponad 50% w przypadku gospodarstw o niewielkich powierzchniach do ponad 60% w gospodarstwach 100 ha i więcej, w których gospodarstwa składające się z przedstawicieli trzech pokoleń stanowią 12,9%, podczas gdy w gospodarstwach 15-50 ha odsetek ich wyniósł 27,0%. Przeszło co piąte gospodarstwo domowe właścicieli zwierząt gospodarskich oraz użytkowników działki rolnej o powierzchni do 1 ha składa się wyłącznie z osób starszych.

Tabl. 19. Gospodarstwa domowe z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego (działki rolnej) według pokoleniowych grup wieku i powierzchni użytków rolnych

Wyszczególnienie	Ogółem w tys.	W gospodarstwie domowym są osoby ^{a)}						
		wyłącznie młode	wyłącznie w średnim wieku	wyłącznie starsze	młode i w średnim wieku	z osobami starszymi		
						młode	w średnim wieku	młode i w średnim wieku
w odsetkach								
O g ó ł e m	72,4	3,3	9,9	8,7	49,0	2,2	9,6	17,3
Właścicieli zwierząt gospodarskich	1,2	2,7	9,7	19,5	43,1	2,5	11,6	10,8
Użytkowników działek rolnych	20,3	2,0	10,2	18,0	43,8	2,6	11,0	12,4
Użytkowników indywidualnych gospodarstw rolnych	50,9	3,8	9,8	4,7	51,2	2,0	9,1	19,5
o powierzchni:								
1 – 2 ha	10,9	3,5	11,7	9,3	52,3	1,9	9,1	12,2
2 – 5	11,0	3,9	10,9	6,6	53,2	2,1	8,8	14,5
5 – 10	10,2	3,6	9,9	3,7	50,0	2,2	10,0	20,6
10 – 15	7,5	3,6	8,2	2,0	47,8	2,1	10,1	26,2
15 – 20	4,1	3,3	8,2	1,6	48,6	2,1	9,7	26,5
20 – 50	5,7	4,0	7,0	1,1	51,7	1,7	7,2	27,3
50 – 100	1,1	5,9	9,8	0,7	57,1	1,1	4,9	20,5
100 ha i więcej	0,4	6,1	10,6	1,6	64,3	0,7	3,8	12,9

a) Bez gospodarstw domowych, w których wszystkie osoby są w wieku nieustalonym.

Rodziny w gospodarstwach domowych

Gospodarstwa związane z rolnictwem to przede wszystkim gospodarstwa rodzinne. Ponad 3/4 z nich to gospodarstwa jednorodzinne, natomiast 9,7% składa się z dwóch lub więcej rodzin. Gospodarstwa nierodzinne stanowiły wśród ogółu gospodarstw 11,7%.

Tabl. 20. Gospodarstwa domowe związane z rolnictwem według składu rodzinnego

Miasta, wieś	Ogółem w tys.	Jedno- rodzinne	Dwu i więcej rodzinne	Nierodzinne		
				razem	jedno- osobowe	wielo- osobowe
O g ó ł e m	72,4	78,7	9,7	11,7	10,2	1,5
Miasta	13,5	83,1	5,4	11,5	10,5	1,0
Wieś	58,9	77,6	10,7	11,7	10,1	1,6

Spośród 592,4 tys. rodzin wyodrębnionych w gospodarstwach domowych w województwie pomorskim w 2002 roku – 71,4 tys. stanowiły rodziny w gospodarstwach domowych z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego (działki rolnej), z tego 12,7 tys. zamieszkiwało w miastach (3,1%

ogółu rodzin miejskich) i 58,7 tys. na wsi, (33,1% ogółu rodzin zamieszkałych w gospodarstwach domowych na wsi). Podobnie jak wśród ogólnej populacji, również i w rodzinach związanych z użytkowaniem gospodarstwa rolnego (działki rolnej) - małżeństwa stanowiły najwyższy odsetek rodzin (83,7%) - z tego rodziny bez dzieci - 16,3%, a rodziny z dziećmi - 67,4%. Samotni rodzice z dziećmi stanowili 14,9% ogółu rodzin i częściej była to matka z dzieckiem (dziećmi) - 12,7% niż ojciec - 2,2%.

Tabl. 21. Rodziny w gospodarstwach domowych z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego (działki rolnej) według typu rodziny

Wyszczególnienie	Ogółem	Miasta	Wieś
	W tysiącach		
O g ó ł e m	71,4	12,7	58,7
	W odsetkach		
Małżeństwa	83,7	86,1	83,2
bez dzieci	16,3	19,9	15,5
z dziećmi	67,4	66,2	67,7
Partnerzy	1,5	1,4	1,5
bez dzieci	0,5	0,5	0,5
z dziećmi	1,0	0,9	1,0
Rodzic z dziećmi	14,9	12,6	15,4
matki z dziećmi	12,7	10,6	13,2
ojcowie z dziećmi	2,2	2,0	2,2

Źródła utrzymania gospodarstw domowych

Źródła utrzymania gospodarstwa domowego wynikają z indywidualnych źródeł utrzymania osób wchodzących w skład danego gospodarstwa domowego.

Wśród ogółu gospodarstw związanych z rolnictwem liczba gospodarstw rolniczych, utrzymujących się wyłącznie z dochodów z pracy w swoim gospodarstwie rolnym (działce rolnej) - wynosiła 9,0 tys., tj. 12,4% ogółu takich gospodarstw. Jednocześnie odsetek gospodarstw mieszanych - głównie rolniczych wyniósł 17,2%.

Odsetek gospodarstw mieszanych - głównie nierolniczych, tzn. takich gospodarstw, których dodatkowym źródłem utrzymania były dochody z pracy w swoim gospodarstwie rolnym, natomiast głównym - inne źródła (w tym praca poza swoim gospodarstwem rolnym lub niezarobkowe źródło) wyniósł 15,9%.

Należy zwrócić uwagę na bardzo wysoki odsetek (54,5%) gospodarstw nierolniczych, tzn. takich, które pracy w swoim gospodarstwie rolnym, nie wykazały ani jako głównego, ani jako dodatkowego źródła utrzymania, pomimo użytkowania gospodarstwa rolnego.

W gospodarstwach o powierzchni powyżej 1 ha użytków rolnych, odsetek gospodarstw rolniczych, posiadających jedno źródło utrzymania jest wyższy od ogółu gospodarstw rolniczych i wyniósł 17,1%. Wyższy był również odsetek gospodarstw mieszanych - głównie rolniczych (24%).

Tabl. 22. Gospodarstwa domowe z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego (działki rolnej) według źródła utrzymania gospodarstwa

Gospodarstwa domowe	Ogółem w tys.	Źródła utrzymania gospodarstwa domowego			
		rolnicze	mieszane		nierolnicze
			głównie rol- nicze	głównie nie- rolnicze	
w odsetkach					
O g ó ł e m	72,4	12,4	17,2	15,9	54,5
Właścicieli zwierząt gospodarskich	1,2	3,5	3,0	17,9	75,5
Użytkowników działek rolnych	20,3	1,1	1,1	12,7	85,0
Użytkowników indywidualnych gospodarstw rolnych powyżej 1 ha	50,9	17,1	24,0	17,2	41,7

W grupie gospodarstw związanych z rolnictwem o powierzchni do 1 ha użytków rolnych gospodarstwa rolnicze oraz gospodarstwa mieszane – głównie rolnicze stanowiły niewielki odsetek 1,1%, natomiast gospodarstwa mieszane – głównie nierolnicze – 12,7%. Gospodarstwa nierolnicze o powierzchni do 1 ha użytków rolnych stanowią aż 85%.

Struktura gospodarstw domowych według źródeł utrzymania jest zróżnicowana w zależności od powierzchni gospodarstwa rolnego: im była ona większa, tym w zasadzie wyższy był udział gospodarstw domowych utrzymujących się wyłącznie lub głównie z dochodów z pracy w swoim gospodarstwie rolnym (od 3,1% w gospodarstwach do 1 ha użytków rolnych, do 29,4% w gospodarstwach o powierzchni powyżej 20 ha).

Wśród 9,0 tys. gospodarstw rolniczych (deklarujących jako wyłączone źródło utrzymania gospodarstwa dochody z pracy w swoim gospodarstwie rolnym) wyróżniono gospodarstwa jednorodne, tzn. takie, w których wszystkie osoby utrzymywały się wyłącznie z dochodów z pracy w swoim gospodarstwie rolnym oraz gospodarstwa niejednorodne, w skład których wchodziły oprócz osób utrzymujących się z pracy w swoim gospodarstwie rolnym, również osoby posiadające inne źródła dochodu – ale ich indywidualnych źródeł gospodarstwo domowe nie uwzględniało jako źródła utrzymania.

Gospodarstwa jednorodne stanowiły 79,3% gospodarstw rolniczych. Im większa powierzchnia użytków rolnych, tym odsetek tych gospodarstw jest wyższy i dla użytków rolnych 20 ha i więcej wynosi 80,7% ogółu gospodarstw rolniczych. Wśród gospodarstw rolniczych - niejednorodnych najwyższy odsetek 44,3% stanowią takie, w skład których wchodzi osoby, które utrzymują się z dochodów z pracy w swoim gospodarstwie rolnym, oraz osoby utrzymujące się z niezarobkowych źródeł dochodu.

W grupie gospodarstw mieszanych – głównie rolniczych najwyższy – 24,3% odsetek stanowią gospodarstwa o powierzchni użytków rolnych od 10-15 ha. Bardzo rzadko natomiast, gospodarstwa do 1 ha użytków rolnych deklarowały jako źródło utrzymania – głównie rolnicze. Znacznie częściej gospodarstwa do 5 ha użytków rolnych były to gospodarstwa - głównie nierolnicze. Najwyższy odsetek 35,3% takich gospodarstw odnotowuje się w przedziale od 2-5 ha użytków rolnych, natomiast w gospodarstwach o powierzchni powyżej 10 ha stanowi on 19,7%.

Gospodarstwa nierolnicze (tzn. niewykazujące dochodów z pracy jako źródła utrzymania) - to prawie w połowie gospodarstwa o powierzchni do 1 ha użytków rolnych. Gospodarstwa nierolnicze najczęściej jako główne źródło utrzymania deklarowały pracę poza swoim gospodarstwem rolnym (54,8%); w większości były to gospodarstwa małe poniżej 1 ha użytków rolnych oraz 1-2 ha. Stanowiły one łącznie ponad 60% tego typu gospodarstw. Wśród gospodarstw nierolniczych niezarobkowe źródło utrzymania deklarowało aż 43,7% gospodarstw, z których prawie 53% to gospodarstwa do 1 ha użytków rolnych. Z kolei wśród nich nieco ponad 87% to gospodarstwa domowe utrzymujące się z emerytur i rent.

Na źródła utrzymania gospodarstwa domowego mają niewątpliwy wpływ zarówno liczba jak również wiek (skład pokoleniowy) osób wchodzących w skład danego gospodarstwa domowego oraz wiek użytkownika gospodarstwa rolnego.

Tabl. 23. Gospodarstwa domowe z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego (działki rolnej) według liczby osób i źródeł utrzymania gospodarstwa

Źródła utrzymania gospodarstwa	Ogółem w tys.	Gospodarstwa domowe według liczby osób			
		1	2 - 3	4 - 5	6 i więcej
		w odsetkach			
O g ó ł e m	72,4	10,2	33,6	37,2	19,0
Rolnicze	9,0	15,4	21,2	41,3	22,1
Mieszane głównie rolnicze	12,4	1,9	24,1	37,3	36,7
Mieszane głównie nierolnicze	11,5	12,9	32,5	36,8	17,8
Nierolnicze	39,4	10,8	39,7	36,4	13,1

Przeważający odsetek gospodarstw rolniczych – 63,4% to gospodarstwa składające się z 4 i większej liczby osób. Gospodarstwa rolnicze jednoosobowe stanowiły 15,4 % takich gospodarstw.

Gospodarstwa głównie rolnicze (posiadające dwa źródła dochodów) – w 74% były to gospodarstwa 4 i więcej osobowe. Z kolei prawie co ósme gospodarstwo – głównie nierolnicze to gospodarstwo domowe jednoosobowe.

Wśród gospodarstw nierolniczych blisko 11% stanowiły gospodarstwa jednoosobowe, a cztero i więcej osobowe stanowiły 49,5%. Udział gospodarstw dwu- i trzyosobowych wyniósł 39,7% gospodarstw nierolniczych.

Wśród gospodarstw rolniczych największy odsetek – 40,5% stanowią gospodarstwa, w których użytkownikiem była osoba w wieku 40-49 lat, natomiast najniższy 3,8%, w których użytkownik był w wieku 60 lat i więcej. Również w gospodarstwach utrzymujących się głównie z dochodów z pracy w gospodarstwie rolnym, najmniejszy odsetek stanowią użytkownicy w wieku 60 lat i więcej (5,3%). Wśród tych gospodarstw występuje najwyższy odsetek gospodarstw domowych, w których użytkownik jest osobą młodą w wieku do 29 lat.

Tabl. 24. Gospodarstwa domowe z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego (działki rolnej) według grup wieku użytkownika oraz źródeł utrzymania

Źródła utrzymania gospodarstwa domowego	Ogółem ^{a)} w tys.	Z użytkownikiem w wieku						Brak wyznaczonego użytkownika
		do 29 lat	30-39	40-49	50-59	60-64	65 lat i więcej	
		w odsetkach						
O g ó ł e m	72,4	8,2	20,1	32,2	21,1	5,7	12,4	0,3
Rolnicze	9,0	10,1	26,8	40,5	18,9	2,2	1,6	0,0
Mieszane-głównie rolnicze	12,4	11,7	24,2	37,0	21,8	2,9	2,4	0,0
w tym utrzymujące się dodatkowo:								
z pracy poza gospodarstwem	4,1	8,7	20,4	39,8	26,8	2,6	1,6	-
z niezarobkowych źródeł	8,3	13,2	26,1	35,6	19,3	3,0	2,8	0,0
Mieszane-głównie nierolnicze	11,5	9,5	22,0	30,8	17,7	6,0	13,9	0,1
w tym utrzymujące się głównie:								
z pracy poza gospodarstwem	6,5	10,1	31,2	40,4	15,9	1,2	0,6	0,0
z niezarobkowych źródeł	5,0	8,7	10,1	17,9	20,2	12,2	31,3	0,2
Nierolnicze	39,4	6,3	16,8	29,1	22,3	7,4	17,6	0,5
w tym utrzymujące się głównie:								
z pracy poza gospodarstwem	21,6	7,7	23,9	41,0	22,0	2,3	2,8	0,3
z niezarobkowych źródeł	17,2	4,3	7,6	14,3	22,7	13,9	36,6	0,7
Nie ustalono	0,0	6,5	17,4	41,3	23,9	2,2	2,2	4,3

a) W dalszym podziale nie uwzględniono użytkowników o nieustalonym wieku.

Inaczej jest już wśród gospodarstw, które jako dodatkowe źródło utrzymania deklarowały pracę w swoim gospodarstwie rolnym (gospodarstwa - głównie nierolnicze), gdzie obserwuje się wysoki odsetek użytkowników w wieku 60 lat i więcej (19,9%). Natomiast użytkownicy w wieku 60 lat i więcej stanowią 25% gospodarstw nierolniczych.

Źródła utrzymania gospodarstw a ich działalność rolnicza

W 2002 r. wśród ogółu gospodarstw domowych związanych z rolnictwem 55,8 tys. (tj. 77,0%) prowadziło działalność gospodarczą – w tym w 93,2% (52,0 tys.) była to działalność rolnicza. Na terenie swoich gospodarstw działalność wyłącznie pozarolniczą prowadziło 3,8 tys. gospodarstw. Wśród nich dominowały gospodarstwa o niewielkiej powierzchni użytków rolnych (do 2 ha), stanowiąc 55,4% takich gospodarstw. Ponad 16 tys. gospodarstw, czyli co czwarte związane z rolnictwem, nie prowadziło żadnej działalności gospodarczej. Wśród nich 47,1% to gospodarstwa do 1 ha użytków rolnych, a 41,5% stanowiły gospodarstwa od 1 do 5 ha użytków rolnych.

Tabl. 25. Gospodarstwa domowe z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego (działki rolnej) według powierzchni użytków rolnych i rodzaju prowadzonej działalności

Wyszczególnienie	Ogółem w tys.	O powierzchni użytków rolnych						
		do 1 ha	1-2	2-5	5-10	10-15	15-20	20 ha i więcej
		w odsetkach						
O g ó ł e m	72,4	29,8	15,1	15,1	14,1	10,4	5,7	9,9
Prowadzące działalność gospodarczą	55,8	24,6	12,3	14,6	16,1	12,7	7,2	12,5
wyłącznie lub głównie działalność rolniczą	52,0	24,2	11,3	13,8	16,5	13,4	7,6	13,2
wyłącznie działalność rolniczą	44,2	25,7	10,8	13,0	16,2	13,5	7,7	13,1
działalność rolniczą i poza rolniczą	7,8	15,9	13,6	18,1	18,4	12,7	7,2	14,1
wyłącznie działalność pozarolniczą	3,8	29,2	26,2	25,1	10,9	3,9	1,7	2,9
Nieprowadzące żadnej działalności gospodarczej	16,6	47,1	24,4	17,1	7,2	2,4	0,8	0,9

Gospodarstwa związane z rolnictwem można również podzielić na takie, które prowadziły lub nie prowadziły działalności rolniczej (do grupy gospodarstw nieprowadzących działalności rolniczej zalicza się gospodarstwa prowadzące wyłącznie działalność pozarolniczą).

W 2002 r. 52,0 tys. gospodarstw (tj.71,8%) prowadziło działalność rolniczą. Wśród gospodarstw prowadzących działalność rolniczą ponad 46% stanowiły gospodarstwa produkujące wyłącznie lub głównie na potrzeby własne.

Gospodarstwa, które swoją produkcję przeznaczają wyłącznie na potrzeby własne (tzn. na konsumpcję i z przeznaczeniem do dalszej produkcji w gospodarstwie rolnym) stanowią 15,3%.

Gospodarstwa, dla których celem jest prowadzenie produkcji z przeznaczeniem głównie na rynek stanowiły 53,8% ogółu gospodarstw prowadzących działalność rolniczą. W grupie gospodarstw powyżej 20 ha użytków rolnych stanowiły one 93,5%.

Należy zwrócić uwagę, że 2002 roku gospodarstwa domowe z użytkownikiem gospodarstwa rolnego, które nie prowadziły działalności rolniczej lub prowadziły wyłącznie działalność pozarolniczą w okresie 12 m-cy poprzedzających spis - stanowiły 28,2% ogółu gospodarstw.

Tabl. 26. Gospodarstwa domowe z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego (działki rolnej) według powierzchni użytków rolnych i celu produkcji

Wyszczególnienie	Ogółem w tys.	O powierzchni użytków rolnych						
		do 1 ha	1-2	2-5	5-10	10-15	15-20	20 ha i więcej
		w odsetkach						
O g ó ł e m	72,4	29,8	15,1	15,1	14,1	10,4	5,7	9,9
Prowadzące działalność rolniczą	52,0	24,2	11,3	13,8	16,5	13,4	7,6	13,2
produkujące wyłącznie na potrzeby własne	7,9	59,8	15,8	14,4	6,2	2,2	0,7	0,8
produkujące głównie na potrzeby własne	16,1	43,6	21,4	18,6	10,6	3,8	1,1	0,8
produkujące głównie na rynek	28,0	3,0	4,1	10,9	22,8	22,1	13,3	23,8
Nieprowadzące działalności rolniczej	20,4	43,8	24,8	18,6	7,9	2,7	0,9	1,3

Gospodarstwa nie prowadzące działalności rolniczej prawie w 99% to gospodarstwa nierolnicze, dla których w ponad 57% głównym źródłem utrzymania była praca poza swoim gospodarstwem rolnym, natomiast 40,2% stanowiło niezarobkowe źródło dochodów.

Gospodarstwa przeznaczające swoją produkcję wyłącznie lub głównie na potrzeby własne również najczęściej określały, że podstawę ich utrzymania stanowi źródło nierolnicze. Gospodarstwa produkujące wyłącznie na potrzeby własne w ponad 77% określiły się jako gospodarstwa nierolnicze, a gospodarstwa przeznaczające produkcję rolną głównie na potrzeby własne, ale również częściowo na rynek - w ponad 60 %.

W grupie gospodarstw produkujących głównie na potrzeby własne i część produkcji przeznaczających również na rynek, zauważa się dość znaczny odsetek (29,4%) gospodarstw utrzymujących się ze źródeł mieszanych - głównie nierolniczych, co oznacza, że praca w gospodarstwie rolnym stanowi dodatkowe źródło utrzymania dla danego gospodarstwa domowego.

Tabl. 27. Struktura gospodarstw domowych z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego (działki rolnej) według źródeł utrzymania i celu produkcji

Wyszczególnienie	Ogółem	Źródła utrzymania gospodarstwa			
		rolnicze	mieszane - głównie rolnicze	mieszane - głównie nierolnicze	nierolnicze
		w odsetkach			
O g ó ł e m					
O g ó ł e m	100,0	12,4	17,2	15,9	54,5
Nieprowadzące działalności rolniczej	100,0	0,3	0,2	0,1	98,9
Produkujące wyłącznie na potrzeby własne	100,0	2,7	2,2	17,9	77,3
Produkujące głównie na potrzeby własne	100,0	4,8	5,5	29,4	60,3
Produkujące głównie na rynek	100,0	28,3	40,6	18,9	12,2
W tym z użytkownikiem gospodarstwa powyżej 1 ha					
Razem	100,0	17,1	24,0	17,2	41,7
Nieprowadzące działalności rolniczej	100,0	0,4	0,2	0,5	98,6
Produkujące wyłącznie na potrzeby własne	100,0	5,5	4,3	19,4	70,9
Produkujące głównie na potrzeby własne	100,0	7,5	8,8	33,2	50,5
Produkujące głównie na rynek	100,0	28,7	41,4	18,6	11,3

Gospodarstwa przeznaczające swoją produkcję głównie na rynek w 28,3% określały się jako gospodarstwa wyłącznie rolnicze. Jednak najwięcej gospodarstw produkujących głównie na rynek, jako źródło utrzymania wskazało mieszane – głównie rolnicze stanowiąc 40,6%.

Grupa społeczno – ekonomiczna gospodarstw domowych

Klasyfikacja gospodarstw według grup społeczno–ekonomicznych dokonywana jest na podstawie głównego i dodatkowego źródła utrzymania gospodarstwa domowego.

Wśród ogółu gospodarstw domowych z użytkownikiem gospodarstwa rolnego, gospodarstwa domowe rolników i pracowników użytkujących gospodarstwo rolne stanowiły łącznie 26,6 tys. (36,7%) ogółu gospodarstw domowych z użytkownikiem gospodarstwa rolnego.

Rozpatrując struktury według grupy społeczno – ekonomicznej gospodarstw domowych użytkujących gospodarstwa rolne do 1 ha oraz powyżej 1 ha użytków – rolnych zauważa się istotne różnice.

Gospodarstwa domowe użytkujące gospodarstwa rolne o powierzchni powyżej 1 ha użytków rolnych to nadal grupy rolników i jednocześnie pracowników, użytkujących gospodarstwo rolne, które odgrywają rolę dominującą, stanowiąc łącznie 25,1% ogółu gospodarstw domowych z użytkownikiem gospodarstwa rolnego o powierzchni powyżej 1 ha. Drugą co do wielkości grupę gospodarstw domowych w 2002 r. stanowiły gospodarstwa utrzymujące się ze źródeł niezarobkowych (21,2%) i dość wysoki prawie 19% odsetek gospodarstwa domowe pracowników.

W grupie gospodarstw do 1 ha użytków rolnych, najwyższy odsetek (53,1%) stanowiły gospodarstwa domowe „niezarobkowiczów” (tzn. emerytów, rencistów oraz utrzymujących się z innych niezarobkowych źródeł). Wśród gospodarstw użytkujących działki rolne wysoki odsetek (32,6%) odnotowano w grupie gospodarstw pracowników.

Tabl. 28. Gospodarstwa domowe z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego (działki rolnej) według grup społeczno - ekonomicznych

Gospodarstwa domowe	Ogółem	Rolników	Pracowników użytkujących gospodarstwo rolne (działkę rolną)	Pracowników	Pracujących na rachunek własny	Emerytów	Rencistów	Utrzymujących się z innych niezarobkowych źródeł	Utrzymujących się z dochodów własności	Pozostałe
W tysiącach										
O g ó ł e m	72,4	18,1	8,4	16,6	6,4	11,1	8,5	2,7	0,1	0,5
W odsetkach										
Właścicieli zwierząt gospodarskich	1,7	0,4	0,8	1,9	1,2	3,3	2,8	3,1	0,8	1,7
Użytkowników działek rolnych	28,1	2,1	10,6	39,9	22,9	49,9	46,0	49,1	24,0	32,7
Użytkowników indywidualnych gospodarstw rolnych o powierzchni powyżej 1 ha	70,2	97,5	88,6	58,2	75,9	46,8	51,2	47,8	75,2	65,6

W 2002 r. wśród ogółu gospodarstw domowych związanych z rolnictwem gospodarstwa domowe emerytów liczyły 11,1 tys., rencistów 8,5 tys. (łącznie stanowiły one prawie 27% odsetek gospodarstw domowych). Odnotowuje się dość wysoki (25,0%) odsetek gospodarstw domowych rolników w porównaniu do odsetka gospodarstw domowych pracowników (czyli gospodarstw utrzymujących się wyłącznie lub głównie z pracy najemnej), który wynosił 22,9% ogółu gospodarstw związanych z rolnictwem.